

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

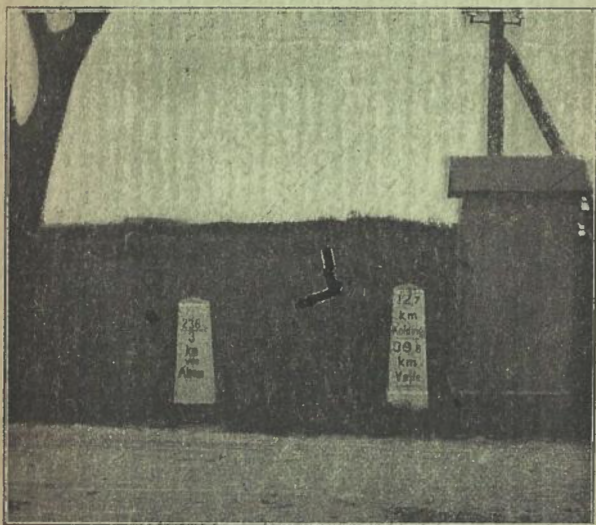
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

P. ELIASSEN:

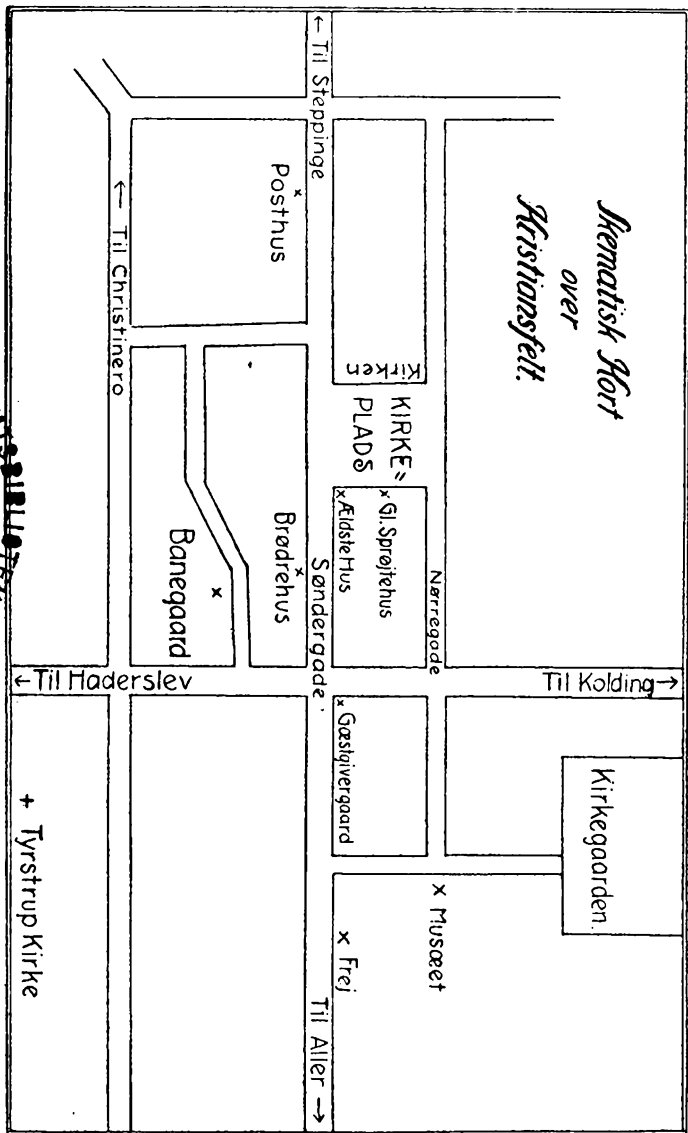
X
KRISTIANSFELD

HISTORISK FREMSTILLING
TIL TURISTBRUG

MED KORT OG MANGE BILLEDER

Ved Grænsen.

NB. Togforbindelser, Dagvogne og Landevejsafstande ses paa Omslagets næstsidste Side.

Kirkegængere i Kristiansfeld

DEN lille Herrnhuterkoloni Kristiansfeld, der bærer Navn efter Kong Kristian VII af Danmark og som Norden over har haft ikke ringe Indflydelse paa det kristne Aandsliv, er med sine gamle Bygninger, sine lige Gader med de store Linde, sit mægtige, hvide Kirkerum og sin stemningsfulde Kirkegaard — Sæder og Skikke ikke at glemme — en Oplevelse, Turister paaskønner. Men for at Gæsten kan faa Udbytte af et Besøg, er det nødvendigt at give en kort Fremstilling af

Herrnhutismen.

Den saksiske Statsmand, Grev *Zinzendorf* (1700—60) gav 1722 Hussitternes Efterfølgere, de saakaldte bøhmiske eller mähriske Brødre, der havde lidt meget for deres Tro, Lov til at bo paa et af sine Godser i Øvre Lausitz.

Paa Hutbjerget byggede „Brødrene“ en By, *Herrnhut*. *Zinzendorf*, der var stærkt paavirket af Pietisterne i Halle, retlede og udviklede Brødrenes Lære, tog Afsked fra Statstjenesten og blev selv Menighedens Leder, senere viedes han til Biskop. Brødremenigheden i Herrnhut blev et Kærlighedssamfund uden særlig stærke Baand paa Læren (der er baade en luthersk, en reformert og en bøhmisk-mährisk „Trope“), men med stor Vægt paa Inderligheden, stadig under Henvisning til Forsoningen ved Kristi Død paa Korset

(„Blodtheologi“). Levende Kristendom skulde præge hele det borgerlige Liv, og samtidig indførtes stor Disciplin og streng Kirketugt. Denne hævdes under Henvisning til Bibelen (Math. 18, 15—17) og udøves af Præsten og Ældsteraadet. Straffene er Tilrettevisning, Udelukkelse fra Nadveren (dermed Tab af kirkelig Stemmeret, Retten til Fadderskab osv.) og endelig Ud-stødelse af Menigheden. Præsten kan f. Eks. modsætte sig et Menighedsmedlems Giftermaal. Spil og Dans skyes, og der lægges Vægt paa Flid, Orden og Nøjsomhed. Menighedens Medlemmer inddeltes i „Kor“ efter Køn og Alder. Ugifte („ledige“) Brødre flyttede 1728 fra deres Familier til et særligt Hus med fælles Husholdning. De ugifte Søstre gjorde ligeledes, ledet af en „Ældste“. Børnene deltes tidligt i Køn og opdroges i Anstalter. Foruden særlig Opbyggelse udenfor „Korene“, indførtes daglig Gudstjeneste og Opbyggelser i Fællesskab. Forud for en stor Rejse, Zinzendorf skulde foretage, kaaredes 13. Nov. 1741 Kristus til Menighedens Generalældste. Zinzendorfs Organisationsarbejde fortsattes af Spangenberg, der udgav en Tros-lære. Enkelte mærkelige Skikke er senere fjærnedede, saaledes Anvendelsen af *Lodkastning*, der svækkede personlig Ansvarlighed. Tidligere kunde ingen Beslutning fattes, uden ved Lodkastning at spørge om Guds Villie. Saaledes besattes Embeder, fattedes Synodebeslutninger og Beslutning om Køb og Salg (indtil 1789). Intet Barn kunde optages i en Opdragelsesanstalt uden Lodkastning (indtil 1801), ja ved Ægteskab skulde Afgørelsen træffes efter Lodkastning (indtil 1819). Man mindes Paastanden i Kjellands „Skipper Worse“, at Madam Torvestad havde faaet sin Mand ved Lodtrækning i Herrnhut. Svigermoderen til den kendte Lægprædikant Peder Larsen Skræppenborg, en fynsk Bondekone, afgjorde ved Lodtrækning, hvem af hendes Døtre, der skulde have Skræppenborg-Gaarden. Offentlig Anvendelse af Loddet er ophørt i Brødre-menighederne fra 1889.

Herrnhutismen vandt i det 18. Aarhundrede stor Fremgang. Blandt andre anlagdes i Tyskland Menighedsbyerne Niesky, Gnadenfrei, Gnadau o. fl. Brødre-

menigheden anlagte Kolonier i Holland (Zeist) og i Rusland (Sarepta), og voksede stærkt i England og Nordamerika. Kort efter Herrnhuts Anlæggelse begyndte Brødre menigheden et Missionsarbejde, først i de danske Kolonier Grønland, Vestindien og Trankebar, senere i alle Verdensdele. Det tyske „Unitet“, hvor under Bøhmen, talte i Slutningen af 1911: 9240 Medlemmer, det britiske Unitet 6487, det nordamerikanske Unitet 27135, Missionærer 600, døbte Indfødte i Missionsdistrikter 102017, ialt 135479 Medlemmer. Herrnhutismen er ikke nogen Sekt, men har sin egen kirkelige Styrelse og egne Biskopper.

Herrnhuterne i Danmark. — Kristiansfelds Historie.

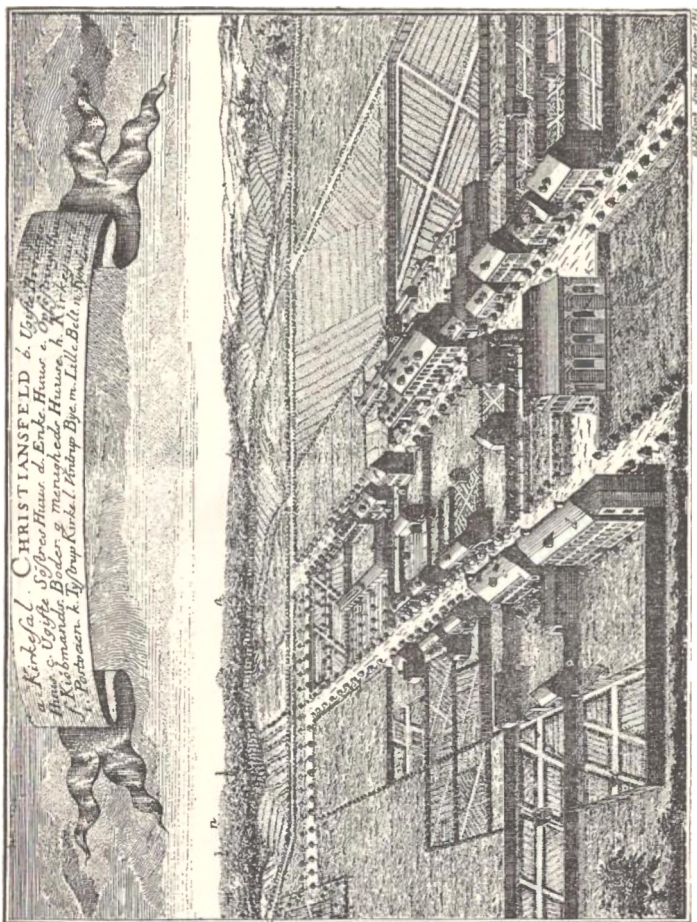
Kristian VI af Danmark (1730—46) blev 1721 gift med Sophie Magdalene, en fattig, tysk Smaaafsteddatter, der tog sin Moder med til Danmark. Moderen var Kusine til Zinzendorf og kaldte ham herop til Kroningsfesten 1731. En Tid vandt han stor Hofgunst og blev Ridder af Dannebrog (svarende til nuværende Storkors). Herrnhuterne begyndte kort efter deres Mission i dansk Vestindien og Grønland. I danske Hofkredse holdtes herrnhutiske Forsamlinger, og flere Præster og Studenter vandtes for denne det 18. Aarhundredes Indremission. Senere faldt Zinzendorf dog i Unaade, fordi man med Urette frygtede for Sektereri. Adskillige Anordninger udstedtes mod Lægprædikanter og mod dem, der rejste til Herrnhut. Saadanne skulde endog være arveløse. Baade fra Danmark og Norge var der nemlig begyndt en formelig Udvandring til Herrnhut, hvor man en Tid tænkte paa at anlægge en dansk Menighed. I Stilhed arbejdede herrnhutiske Lægmænd dog i Landet. En „Broder“ Grasman boede hos Præsten i Steppinge (Schumacher, senere Kastrup) og berejste navnlig Jylland. En Skovfogedsøn fra Koldingegnen, Gert Hansen, holdt Vækkelsesmøder. Under et Ophold i Kolding 1740 blev Huset, hvor han var, belejret af Dreng, Knøse og Soldater, og under Raabet „Pietist“ blev Vinduerne slaaede ind. Støttet af mange „Præstebrødre“ Landet over, endog en Tid af Salmedigteren Biskop Brorson i Ribe, strakte Mis-

sionen sig over hele Halvøen med Skern som Udgangspunkt, og ogsaa paa Fyn arbejdedes der med Held. Ved Aar 1800 var der i Jylland 700 og paa Fyn 300 Tilhængere af Brødremenigheden. Lægprædikanten Peder Larsen Skræppenborg hørte oprindeligt til „Sødkendene“s Kreds. Efter 1800 var Pastor *Salling* i Vonsild (1812—33) kendt som Prædikant i herrnhutisk Aand.

Allerede fra Kristian VI's Død (1746), kunde Herrnhuterne bevæge sig nogenlunde i Fred. I 1768 udstedte Kristian VII et Edikt til Præsterne i Sønderjylland, om at holde inde med Angrebene paa Herrnhuterne. Til sidst opfordrede Regeringen endog Herrnhuterne til at anlægge *en Koloni indenfor det danske Monarki*. En Broder til Kabinetministeren Struensee, Justitsraad Carl August S., havde under et Ophold i Slesien lært Brødrenes ivrige Bestræbelser for nyttigt Haandværk og Industri at kende. Han henvendte sig til Konferensraad Lorenz Prætorius, tidligere Forstander for „Societetet“ i København, og forhørte sig om, hvorvidt Brødrene kunde have Lyst til at anlægge en By i Hertugdømmerne. Efter Lodkastning indgav Brødrene saa Ansøgning om at maatte anlægge en Menighedsby. Andragendet bevilgedes. En Søn af Konferensraaden, Johannes Prætorius, i Forening med Broder Jonathan Briant fra Flensborg fik derefter Paalæg om at finde et passende Sted.

Den tidligere Adelsgaard, derefter kgl. Forpagtergaard *Tyrstrupgaard* skulde netop den Gang, ligesom alle de andre kgl. Ejendomme i Haderslev og Koldinghus Amter, sælges. Tyrstrupgaard havde flere Gange været til Auktion, men Buddene var for smaa. Nu saa de to Mænd paa Gaarden, og da en Branddirektør Jens Hansen i Haderslev lovede at købe den og — hvis Regeringstilladelsen udeblev — selv at beholde den, saa bestemte de sig for Stedet. Gaarden, der havde 85 Td. Land og endnu mere Skov (Kohaven), kostede paa Auktionen 23. Sept. 1771 20,000 Rdl. Samme Aar ¹⁶/₁₁ gaves der Stadfæstelse paa Købet af Gaarden, og endelig 9. Dec. udstedtes der kgl. Koncession paa, at „Brødrene“ af den lutherske Trope maatte anlægge

en Brødre-Menighedsby Kristiansfeld. Hele Samtiden saa forbauset paa de store Privilegier, Byen fik: Brød-

Kristiansfeld 1781 (efter „Danske Atlas“).

rene fritoges for Indkvartering og Militærtjeneste, i 10 Aar var de fri for alle personlige Skatter (Ekstras-kat undtagen) og for Arveafgift. Staten skænkede

dem 10 pCt. af Værdien af alle Bygninger, der opførtes i de første 10 Aar, og i samme Tid var Varer, der fremstilledes her, fri for Told i Danmark og Norge. De fik fri Religionsøvelse under egen fri Forfatning, Ret til at drive Gæstgiveri, Apotek, Fabriker, Handel, Haandværk og andet borgerligt Erhverv. Ogsaa i juridisk Henseende fik den vordende By Indrømmelser. En stor Skræk fik Herrnhuterne, da Struensee fængsledes 17. Jan. 1772 og derefter henrettedes. De frygtede, at deres Privilegier skulde omstødes af Guld-

Sostrehuset nord for Kirkepladsen.

bergs Ministerium, men i Juni 1772 stadfæstedes Købekontrakten og 13. August s. A. den givne Koncession.

Til Byggeplads for Byen valgtes Gaardens østre Mark ud mod Kongevejen, der den Gang gik østligere end den nuværende Kolding-Haderslevvej, der er anlagt 1853—55. Marken hed Langager, og da Pladsen ikke slog til, købtes Sønder Langager sydfor. Den 1. April 1773 vandrede et Tog af „Sødskende“ ud fra Tyrstrupgaard til Langager, og Briant lagde under Salmesang Grundstenene til de første fire Huse, allerførst til det Hus ved Kirkepladsen, der bærer Mindetavlen og som blev Menighedens foreløbige Forsamlingslokale. Snart kom de første herrnhutiske Kolonister, 7 Tyskere og 1 Jyde,

alle Haandværkere, der en Tid boede paa Tyrstrupgaard. Først 1780 blev Gaarden og den nye By skilt ved en Overenskomst. Gaarden tilhører ikke Kristiansfeld, men hele Brødreneunitedet (Herrnhut).

I December 1773 anlagdes Kirkegaarden paa „Kaalgaardsagrene“ vest for Kongevejen, og samme Aar plantedes Lindetræerne paa Gaderne og Kirkegaardspladsen. Træerne var en Gave fra en „Broder“, der var Gartner i Sønderborg. Kirkegaarden indviedes 1774. Omtrent samtidig gennemførtes „Kordelingen“. Brødrebuset toges i Brug 1774, det nuværende Søstrehus 1776. Kirkesalen indviedes 13. August 1777. Brødremenighedens Skole, baade for Drengene og for Piger, begyndte allerede 1775.

For de af Herrnhuterne paavirkede Kredse i Norden blev Kristiansfeld snart et andet Herrnhut. En Mængde Mennesker valfartede dertil for at høre Forkyndelsen og deltage i Menighedslivet. I ældre Tid kunde Folk rejse sig før Daggry og vandre mange Mil paa deres Fod for at overvære en Gudstjeneste i Kristiansfeld, og ved Aften gik Vandringerne tilbage. I hele Omegnen havde Kristiansfeld den største aandelige Betydning, baade religiøst og — desværre en Tid ogsaa nationalt, idet der, og ikke mindst fra Opdragelsesanstalterne, altid blæste en tysk Vind fra Kristiansfeld, der virkede dobbelt uhyggeligt, fordi den nationale Aand endnu laa i Dvale.

Kristiansfeld blev i den danske Tid stærkt begunstiget af Kongehuset, der næsten altid gjorde Ophold her paa sine Gennemrejser — Gæstgivergaarden har altid været rost. I 1820 anbragte Kong Frederik VI en Søn af Elskerinden, Grevinde Dannemand, paa Kristiansfeld, hvor han opdroges paa Kongens Bekostning — skønt han ikke var Kongens Barn — og allerede fem Aar gl. havde egen Gaard, egne Vogne og egne Domestiker.

Ved de talrige danske Kongebesøg, modtoges Herskaberne med stor Loyalitet, og ved de forskellige danske Kongers Dødsaar, saaledes 1839, 1848 og 1863, fremhæves ogsaa i Menighedens „Memorabilia“ de mange Velgerninger og Velsignelser, som Gud lod

Menigheden blive til Del under de afdøde Kongers Regering.

Af stor Indflydelse var Kristiansfeld gennem sine Opdragelsesanstalter. Ikke blot fra Egnen, men fra hele Danmark sendtes der Børn derned. I de første 50 Aar besøgte Opdragelsesanstalterne af 198 kristiansfeldske, men af 790 *fremmede Børn*. Efter 1850 begyndte ogsaa Haugianerne i Norge at sende Børn til

Gade i Kristiansfeld.

Kristiansfeld, og endnu den Dag i Dag er der talrige norske Børn hernede.

Begunstiget paa mange Maader og beboet af en særdeles flittig og driftig Befolkning, spillede Kristiansfeld snart ogsaa en stor økonomisk Rolle, og i sin Tid overfløj den helt Haderslev og Kolding. Nogle af Byens Privilegier faldt vel bort, men Læmpelser fik Byen stadig, og hertil kom Befolkningens Dygtighed. Hele Læs af Varer førtes fra Kristiansfeld til de to Byer. Under Spaniernes Ophold i Kolding 1808 maatte Kol-

dingkøbmændene sende Stafetter til Kristiansfeld efter Dækketøj, Knive, Gafler og Lys. Under Fastlandsspærringen i Napoleonstiden dreves i stor Stil Bomuldsværeri paa Brødrehuset, men da der atter blev aabnet for Englænderne, døde denne Industri efterhaanden hen. Kristiansfelder-Øl var engang ligesaa berømt som senere Kristiansfelder-Kagerne. Oprindeligt solgtes der mest „Hjertebrød“ (et „Søsterhjerter“), der ogsaa ved Trolovelser spillede en Rolle. De Trolovede delte i Præstens Paasyn det første Hjertebrød og spiste hver sin Halvdel. Senere blev det Honningkagerne, der vandt Indgang. Paa Kristiansfeld eller som Egnen siger, paa „æ Felt“, blev der drevet Gartneri, Sæbesyderi, Stivelsefabrikation, Savskæreri, Tobaksfabrikation, Pottemageri og meget mere. De uhyre brede Kristiansfelder-Kakkelovne (af Pottetøj) træffes endnu rundt omkring. „Søstrene“ udførte fint Haandarbejde. For over 100 Aar siden rejste Folk langvejs fra derved med Børnene for at faa dem vaccinerede hos Læge Müller. (I 1840 havde Byen tre Læger). Kristiansfelds Brandvæsen blev tidligt Mønster for langt større Byer, og længe før Kolding havde nogensomhelst Gadebelysning, straaledede gamle Hængelygter i Kristiansfeld (den sidste findes ved Sprøjtehuset paa Kirkepladsen).

Under tysk Herredømme er Byen gaaet noget tilbage. (1845: 761 Indb., 1910: 640). Al større Fællesindustri er paa Honningkagerne nær, ophørt, og uden om Byen, paa Tyrstrups Grund, er der opvokset en ikke ubetydelig købstadmæssig Bebyggelse. Byen har faaet Gasværk og Baneforbindelse med Haderslev, og Banegaarden blev lagt i Brødrehusets gamle Have.

Hvad man bør se.

1. Kirkepladsen. Bevokset med store Linde. Springvandet moderne (1897). Branddamme. Undertiden, Middag eller Aften, staar der ved Kirken Musikere, der blæser nogle Salmemelodier. Dette bruges — i Stedet for Klokkeringning — til at tilkendegive et Dødsfald med. Af Melodierne kan det høres, om den døde er Mand eller Kvinde, Voksen eller Barn. Paa

Kirkepladsen og Kirken.

Kirkepladsens sydøstre Hjørne ældste Hus med Minde-tavlen.

2. **Søstrehuset.** En Søster viser rundt. Betaling tages ikke, men man bør købe nogle Smaating i Ud-salget. Søstrenes Korsal beses. Søsteren har Nøgle til

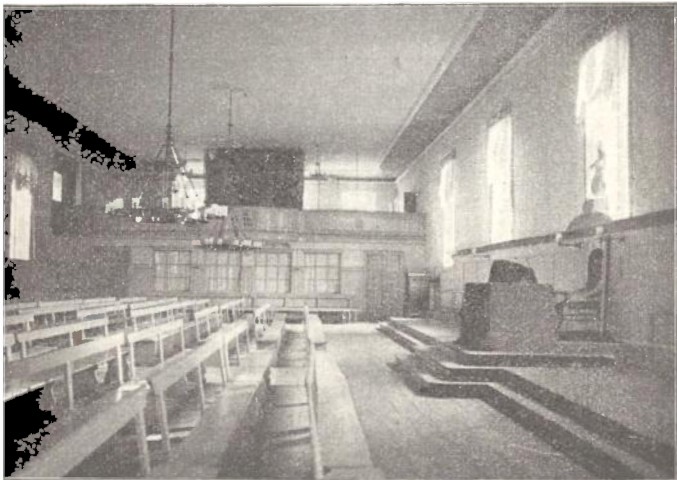
3. **Kirken,** der kan rumme 1800 siddende eller 3000 staaende Personer. Ved Missionsmøder ofte fyldt. To Pulpiturer, intet Alter, ingen Udsmykning. Langs vestre Væg en Forhøjning, midt for Væggen et Bord og en Stol, Præstens Plads. Ovenover Thorvaldsens Kristus. I Kirkebygningens Sydende en mindre Sal, i Nordenden forneden Rum med Skabe, hvori Alterkalke, Theservice, hvide Talarer etc., foroven velordnet Arkiv og Bibliotek.

Kirkeskikke. Daglig Gudstjeneste, Hverdage om Aftenen. Hver anden Søndag Efterm. prædikes paa Dansk. Menighedens Kvinder bærer hvid Hue (den mähriske Kirkehue), hvis Silkebaand har forskellige Farver: For unge Piger indtil 18 Aar højrøde, ugifte Søstre lyserrøde, gifte Søstre lyseblaa

„Søster“ med Kirkehue.

og Enker hvide. Til den højtidelige Kirke dragt hører desuden hvide Cashemirssjaler. Sang og Musik (Liturgi) bruges meget. Præsten kaldes Liturgus, hans Bord Liturgusbordet. Ved visse Lejligheder findes der (i Lighed med Oldkirkens „Agaper“) saakaldte Kærlighedsmaaltider („Liebesmahl“) Sted i Kirken. Saltjenerne serverer da The (i danske Porcelænskopper) og Kager. Julenat og Nytaarsnat særlig højtidelig Gudstjeneste. Nytaarsaften Kl 8 oplæses Menighedsberetning (Memorabilia) for det forløbne Aar. Kl. 11^{1/2} forsamler Menigheden sig igen, og naar Klokkeren i Spiret slaar 12, rejser alle sig op og synger: Nu takker

Kirkesalen set mod Syd.

alle Gud. Menigheden har særlige, historiske Festdage, saaledes 13. August (Mindedagen for Brødremenighedens Stiftelse, i Kristiansfeld tillige Byens Aarsfest) og 13. Nov. (Mindetag for Kristi Valg som Ældste). Daaben sker ved Liturgusbordet, hvor Døbefadet hensættes. Allergang (i Reglen hver Maaned) sker i Fælleskab for hele Menigheden. Præsten og hans Medhjælpere, alle i hvide Talarer, uddeler de aflange Brød (hvide Oblater), der brydes mellem to og to

Musæet.

Allergæster. Naar alle har faaet Brødet i Haanden, udtales Ordene om Herrens Legeme, og alle tager Brødet paa én Gang, falder paa Knæ og synger et Vers, rejser sig, hvorpaa Kalkene gaar fra Haand til Haand. Derefter giver Liturgus et Tegn, og Allergæsten giver sin Sidemand et Haandtryk. — Enhver kan deltage i Gudstjenester, ogsaa i visse Kærlighedsmaaltider. Korfester, der holdes af Søstre for sig og Brødre for sig, er kun for Menighedsmedlemmer.

4. Enkehuset nord for Kirken (ogsaa her Korsal).

5. **Brødrehusets** Korsal er meget interessant paa Grund af sit ældre Udstyr med gamle Lysekroner og Lyseplader paa Væggene. I Brødrehuset Restauration.

6. **Musæet** (25 Øre for Voksne, 15 Øre for Børn; om Adgang læs Plakaten) er meget fængslende. Foruden en Mængde gode etnografiske Sager (fra Missionsstationerne) mange Sager af kulturhistorisk og lokalhistorisk Interesse. I Opgangen en Løve med det danske Vaabenskjold, omgivet af Elefantordenens Kæde. Den stod

Kirkegaarden.

i sin Tid ved Søstrehuset. Kammerherreinde v. Holsteins Portechaise (se under Favrvraagaard), Minder om danske Kongers Besøg, morsomme udskaarne Kageformer fra Kristiansfeld o. m. a.

7. **Kirkegaarden** er enestaaende i vore Egne. En flad Sten over hver Grav. Ingen Familiebegravelser eller særlig Udpyntning, kun de dejlige gamle Linde. Søstre hviler østen, Brødre vesten Midtergangen. Mod Vest en dansk Krigergrav fra 1849. — Ved Begravelser synges et særligt Begravelseslitani. Hver Paaskemorgen før Dag samler Menigheden sig i Kirken, ved Solopgang er man paa Kirkegaarden, og her synges Paaskelita-

niet og Navnene nævnes paa de i Aarets Løb afdøde. Den smukke Fest kan godt overværes af Fremmede.

Danske, der besøger Kristiansfeld, bør ikke forsømme at aflægge et Besøg i Forsamlingshuset „Frej“, der har faaet en vis Berømmelse. Først i Halvfemserne nægtede man i Kristiansfeld at yde Lokale til et dansk Vælgermøde. 1897 opførtes saa paa Tyrstrup Grund „Frej“. Myndighederne nægtede Tilladelse til Gæstgiveri i Huset. Der dannedes da en selskabelig Forening og indsattes en Vært (Afholdsbeværtning). Da man

Forsamlingshuset „Frej“.

ved Madkurve vilde indvie Salen, og Bordene stod dækkede, forseglede Politiet (Amtsforstanderen i Tyrstrup) Husets Døre. De dækkede Borde stod i et Aar, saa vandt Selskabet sin Sag ved Højesteret. Forfølgelserne fortsattes nu baade mod Selskabet, der erklæredes for politisk, og mod Værten, der nægtedes Ret til Beværtning. Ogsaa denne Sag blev vundet. Forud for et Vælgermøde 1900, lukkede Politiet atter Dørene under et Paaskud. Gustav Johannsen drog saa med sin Vælgere til Chr. Finnemanns Gaard i Taarning, men ogsaa her blev Mødet forbudt. Endelig drog Sønderjyderne over Grænsen til Frederikshøj, hvor Mødet blev

holdt. I Forsamlingshuset er der nu *offentlig Afholdsbeværtning*. Et Gravmonument i „Frejs“ Have bør beses og Indskriften læses.

Saaframt der endnu er Tid, bør Anlægget *Christinero*, der tilhører Brødremenigheden, beses. Ad Vejen, der sydfor Banegaarden drejer mod Vest, kommer man til Tyrstrup Præstegaard. Lige forinden Præstegaarden fører til højre en Sti, indhegnet med Tjørne-

Parti fra Smedeholm.

hække, gennem Skoven *Smedeholm* til Anlægget *Christinero* med Springvand og Lysthuse. I Anlægget Grav og Gravminde for Kammerherreinde *Christine Frederikke v. Holstein* (f. 1741, d. 1812), der skænkede sin nærliggende Gaard, *Favrvaagaard*, med Jorder, Anlæg og Skove til Brødremenigheden og hele sin store Formue til velgørende Øjemed. Fra Kapellet bag Mindestenen, der har Indskrift paa Tysk, Dansk og Latin, var der tidligere Nedgang til Graven. Kammerherre-

inde v. Holstein, hvis Fader var Amtmand i Tønder, var gift med sin Fætter Christian Frederik v. Holstein (d. 1798, begravet i Lybæk), der skildres som en ud-skejende Person. I Egnen gaar der en Mængde Sagn om ham. Ægteskabet var barnløst og ulykkeligt, og Kammerherren var sin Hustru utro. Kammerherren

Gravminde i „Christinero“.

og Tjeneren var begge forelskede i Fruens Kammerjomfru. Paa et Loftsværelse paa Favrvraagaard kom det til Sammenstød mellem dem, og Greven stødte Tjeneren ned, han angav i Nødværge. Paa Gulvet vises Blodspor. Kammerjomfruen flygtede fra Gaarden samme Nat. Kammerherreinde v. Holstein tilbragte i Ensomhed sine sidste Dage paa Gaarden, og i „Christinero“ havde hun ladet indrette flere Kuriosite-

ter; Afløbet for det store Springvand drev en Mølle, der atter satte to „Savkarle“ (Dukker) i Bevægelse. I et Hus sad en Eremit bøjet over Bibelen. Naar man traadte ind, rejste han sig op. Et Lysthus var indrettet i Toppen af et Træ. Paa en Kanal laa der en hel lille Krigsflaade (Miniaturskibe), og flere Volierer fandtes i Haven. Alle disse Seværdigheder er nu forsvundne. Af Kammerherreindens store Billedsamling hænger der en Del gl. Kobberstik paa Gæstgivergaarden i Kristiansfeld og nogle „Malerier“ er i Musæet. Kammerherreinden og hendes Mand tilhørte samme Gren af Slægten v. Holstein som Familien paa Ledreborg.

Togene.

Haderslev—Kristiansfeld.

Fra Haderslev 7,00, 11,20, 2,20, 5,04, 7,20, 10,55.
i Kristiansfeld 8,25, 12,29, 3,24, 6,14, 8,30, 11,59.

Kristiansfeld—Haderslev.

Fra Kristiansfeld 6,30, 8,50, 1,00, 3,50, 6,45, 9,15.
i Haderslev 7,46, 10,03, 2,10, 4,56, 7,54, 10,19.

Kolding—Taps.

Fra Kolding 8,30, 11,08*, 3,54, 8,15.
i Taps 9,13, 11,47, 4,30, 8,54.

*) Kun hver Tirsdag.

Taps—Kolding.

Fra Taps 7,01, 1,17, 6,11.
i Kolding 7,46, 1,54, 6,46.

Dagvogn.

Kolding—Kristiansfeld $4\frac{1}{4}$ Eftm.

Kristiansfeld—Kolding $8\frac{3}{4}$ Morgen.

Landevejsafstande.

Kristiansfeld—Kolding	16	km.
Kristiansfeld—Haderslev	$11\frac{1}{2}$	km.
Kristiansfeld—Hejlsminde (Slusen)	ca. 9	km.
Kristiansfeld—Skamlingsbanke	ca. 15	km.

Paa Kolding Bogtrykkeri's Forlag er udkommen
og faas i alle Boglader:

P. ELIASSEN:

KONGEBORGEN
KOLDINGHUS

16 Sider (med 7 Billeder)

===== **25 Øre.** =====

Indeholder Hovedtrækkene af et Foredrag om Slottet,
holdt af Forfatteren ved det danske Historikermøde i
Kolding 1911.

P. ELIASSEN:

SKAMLINGSBANKE

16 Sider (med 10 Billeder)

===== **25 Øre.** =====

Omtalt særdeles rosende af den sønderjyske og konge-
rigske Presse.

